

1911-16 ARASI DÖNEMDE TÜRK YURDU DERGİSİNDE TÜRK MİLLİ KİMLİĞİNİN İNŞASI

ÜMİT KURT

Özellikle erken dönem modern Türk milliyetçiliğinin ideolojik öncüllerinin ve temel parametrelerinin şekillenmesi bakımından *Türk Yurdu* ve *Türk Ocağı* gibi süreli yayınlar son derece önemli bir işlev görmüştür. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bilhassa Rusya doğumlu, Batılı anlamda modern eğitim almış ve kendini "Türkçü" olarak tanımlayan "münevverlerin" teşkil ettiği en başta *Türk Yurdu* ve diğer süreli yayınların dil ve edebiyat alanında palazlanmaya başlayan Türk milliyetçiliği ideolojisine siyasi de bir ton katarak sistematik bir fikriyat haline getirmiştir.

Türk Yurdu dergisinin birinci sayısının iç kapağı: "Maksad ve Meslek Türklüğe hizmet etmek, Türklere faide tokundurmak istiyoruz. Maksadımız, işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın münderecatı göstereceğinden, mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tengri yardımcımız olsun."

Tarih Vakfı Arşivi.

Türk milliyetçiliğinin tarihsel serüveninde somut olarak aldığı biçimlerden biri Türkçülük ideolojisidir. Türkçülük belirli bir tarihsel kesitte Türk milliyetçiliğinin ana duraklarından birisi olmuş, belirli bir entelektüel kesim tarafından bir siyasi ve kültürel programa dönüştürülmüş, bir siyasal akım olarak evrilmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin ayakta durmakta zorlandığı, iktisadi açıdan yarı-sömürge halinde bulunduğu, bir yandan Avrupa devletlerinin baskısı, diğer yandan imparatorluğa bağlı halklar arasında yayılan milliyetçi akımların etkisiyle

ayrılıkçı eğilimlere girdiği bir dönemde Osmanlı aydınlarının devleti kurtarma adına bir çözüm önerisi olarak çıkan Türkçülüğün resmi Türk milliyetçiliğine dönüşmesi, siyasal bir örgütün ideolojisi haline gelmesi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Partisi/Cemiyeti (İTP/C) ile ilişkili olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmenin arka planında Türk Derneği², Türk Yurdu Cemiyeti³ ve Türk Ocakları⁴ gibi derneklerin kurulması da vardır.⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk milliyetçiliğinin öncü girişimi, Mehmed Emin Yurdakul önderliğinde 31 Ağustos 1911 tarihinde kurulan *Türk Yurdu Cemiyeti*'dir.⁶ Bu cemiyet Mehmed Emin Yurdakul, Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Ahmed Agayef (Ağaoğlu), Hüseyinzâde Ali, Dr. Akil Muhtar Özden ve Yusuf Akçura (Akçuraoğlu) gibi Türkçülük hareketinin önde gelen aydınları tarafından kurulmuştur.⁷ Mehmed Emin'in teklifi üzerine *Türk Yurdu* adıyla bir dergi çıkarılmasına karar verilir.⁸ Dergi 25 Ocak 1912'de kurulacak olan Türk Ocağı'nın yayın organı olarak görülür. *Türk Yurdu*, programını ve izleyeceği yolu Osmanlı İmparatorluğu

içerisindeki Türk unsurunun haklarını korumak, Türk milliyetçiliğini yaymak ve Türk dünyasının her yerinden acı tatlı olayları haber vererek Türk âleminin menfaatlerini korumak olarak belirlemiştir. 1911 yılında ilan edilen yedi maddelik program bütün Türk dünyasına yönelik hedeflerle, Pantürkçülükle şekillendirilmiştir.⁹

Bilhassa 20. yüzyılın ilk çeyreğini düşündüğümüzde Anadolu topraklarının genelde "Türk milliyetçiliği" fikrine oldukça yabancı olduğunu söylemek mümkün. Etnik, ırki ve kavmi bir kavram olarak Türklük, Müslüman Anadolu topluluklarının kendilerini tanımladığı bir kimlik olmaktan bir hayli uzaktır. Özellikle erken dönem modern Türk milliyetçiliğinin ideolojik öncüllerinin ve temel parametrelerinin şekillenmesi bakımından *Türk Yurdu* ve *Türk Ocağı* gibi süreli yayınlar son derece önemli bir işlev görmüştür. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bilhassa Rusya doğumlu, Batılı anlamda modern eğitim almış ve kendini "Türkçü" olarak tanımlayan "münevverlerin" teşkil ettiği en başta *Türk Yurdu* ve diğer süreli yayınların dil ve edebiyat alanında palazlanmaya başlayan Türk

milliyetçiliği ideolojisine siyasi de bir ton katarak sistematik bir fikriyat haline getirmiştir.

Pek tabii, "Türk milliyetçiliği" fikriyatının ve Türk milli kimliği inşa sürecinin Batı'da zuhur eden milliyetçilik akımlarından ziyadesiyle etkilendiği bir vakıadır. Millet, milli mefkûre, milliyet ve milli kimlik gibi kavramlar özellikle *Türk Yurdu* dergisinde entelektüel mesai harcayan münevverlerin Batı'dan öğrendikleri kavramlardır. Bir örnek vermek gerekirse, *Türk Yurdu*'ndaki bir yazısında Ahmed Ağaoğlu "millet ve milliyet" nosyonlarının tanımını yaparken Fransız filozof ve yazar Ernest Renan'ın 1882'de yaptığı tanımı referans noktası olarak almıştır.

Türk Yurdu dergisini tarih sahnesine çıkaran saikleri nedir sorusuna derginin kurucu üyelerinden olan ve bir dönem derginin aynı zamanda müdürlüğünü üstlenen Yusuf Akçuraoğlu açık bir biçimde cevap verir. Akçuraoğlu, *Türk Yurdu*'nun Türk ırkının menfaatini her daim muhafaza etmek; çeşitli Türk halkları arasında dostluk bağlarını kurmak saikiyle kurulduğunu ifade eder. Yalnız burada Akçuraoğlu'nun yine altını çizdiği bir nokta daha var ki bu derginin kuruluşundaki esas motivasyonu bize gösterir: "*Türk Yurdu*, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezinde, Türk unsurunun siyasi ve iktisadi haklarını savunacak, Türk milliyetçiliğini yaymaya bağlı kalacaktır."¹⁰ Akçuraoğlu'nun bir ırk ve kavmiyet olarak Türklüğe yaptığı bu vurgunun Osmanlı İmparatorluğu gibi çok etnisiteli ve dinli bir yapının 1911'den sonra nasıl bir noktaya geldiğini düşünmemiz açısından oldukça önemlidir.

Bu önemli derginin yazarları arasında ileriki dönemde Kemalist Cumhuriyet rejiminde de önemli görevler üstlenen, Kemalist ulus devlet modelinin ve rejimin konsolidasyonu için bir hayli gayretkeş mesai harcayan bir entelijansiya grubunun varlığını belirtmek mümkündür. Örneğin bu Türkçü entelijansiya arasında Mehmed Emin Yurdakul, Ahmed Ağaoğlu, Yusuf Akçuraoğlu, Hüseyinzâde Ali,

Ziya Gökalp, Dr. Akil Muhtar Özden, Halide Edip, İzzed Ulvi, Celal Sahir, Feyzullah Sacid ve Fuad Köprülü gibi entelektüel şahıslar vardır.

Şurası muhakkak ki Türk milliyetçiliğinin palazlandığı tarihsel bağlam ve çerçeve Osmanlı gibi çok dinli ve etnili bir imparatorluğun çöküş dönemine denk düşer. Ancak Türk milliyetçiliğinin tarih sahnesine çıkışının kendine özgü tarihsel dinamikleri vardır. Pek tabii bu tarihsel dinamikler imparatorluğun parçalanışından etkilenmiştir ve bu süreç Türk milliyetçiliğine farklı bir karakter kazandırmıştır. Devletin bekası ve imparatorluğun kurtarılması düşüncesi Osmanlı-Türk aydınlarının ve siyasetçilerinin yegâne amacıydı. Bu doğrultuda imparatorluğu bir arada tutmak ve parçalanışını önlemek saikiyle Osmanlıcılık, İslamcılık ve nihayetinde Türkçülük gibi çeşitli fikir akımları denendi. Ve son tahlilde Türkçülük ağır bastı. Türkçülük ile sonuçlanan bu çözüm arayışının özellikle imparatorluğun çok dinli ve çok kavimli yapısı göz önüne alındığında pek de olumlu getirileri olmadı. Bütün bir gayrimüslim nüfusun imparatorluk bünyesinden kopması veya kopartılması bağlamında konuya yaklaştığımızda bu çözüm arayışının ifrata kaçtığını söylemek mümkündür.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanışına çare olarak farklı fikri akımlar devreye sokulmuştur. Ancak ne imparatorluğun bütün unsurlarını Os-

manlıcılık adı altında bir vatandaşlık bağıyla bir arada tutmak projesi ne de İslamcılık düşüncesi Osmanlı'nın parçalanışına çare olmuştur. Bağımsızlık faaliyeti yürüten Rum, Ermeni ve Bulgar cemaatlerinin yanı sıra, Arnavutluk'ta başlayan ayaklanmalarla birlikte Müslüman unsurların bile imparatorluktan ayrılma teşebbüsleri artık gizlenemeyecek hale gelmişti. Bu durum karşısında kendini imparatorluğun asli unsuru sayan Türkler kendilerini tehdit altında ve milliyetçilik yarışında "geri kalmış" hissediyorlardı. 1912-13 yılları arasında Balkanlar'daki toprakların kaybına paralel olarak, Arap milliyetçilerinin de çalışmalarını yoğunlaştırmaları Türk aydınlarını tedirgin etmiş, Türk milliyetçiliği yönelimi güçlenip yaygınlaşmıştır.

Bütün ulus-devlet milliyetçiliklerinde ve özellikle Doğu Avrupa ve Balkan kökenli geç kalmış [Batı Avrupa'ya göre] milliyetçiliklerde milli kimliğin formasyonu ve inşası sürecinde din anahtar bir role sahiptir. Din, bu tür milliyetçiliklerin vazgeçilmez unsurudur. Bu saptama Türk milliyetçiliğinin özellikle 20. yüzyıl erken dönem varyantı için de geçerlidir. İslam, Türk milli kimliğinin oluşumunda merkezi ve hayati bir rol üstlenmiştir. İslam, Türklüğün ve Türk olmanın olmazsa olmazıdır. Bu bakış açısı 1911-16 arası dönemde *Türk Yurdu* yazarlarının istisnasız bütününde görülen bir yaklaşımdır. Yalnız burada bir noktanın altını çizmek gerekir: *Türk Yurdu*'nda belirlediği kadariyle Türklük İslam'a göre Türk milliyetçiliğinin birincil/başat ögesidir. Her ne kadar İslam onun mütemmim cüzü sayılsa da Türklük, İslam'a göre bu aydın grubu için daha hayatidir. Ancak bu hiçbir biçimde Türklük ve İslamiyet arasında bir gerilimin ortaya çıkmasına cevaz vermez. *Türk Yurdu*'nda mesai harcayan entelijansiya açısından Türklük ve İslam birbiriyle son derece uyumludur.

Dergi yazarları Türklüğü ve İslam'ı birbirini destekleyen fikri akımlar olarak değerlendirmekle beraber, Türklüğe daha gönülden bağlıydılar. Başka bir ifadeyle, İslam ve genel olarak din,

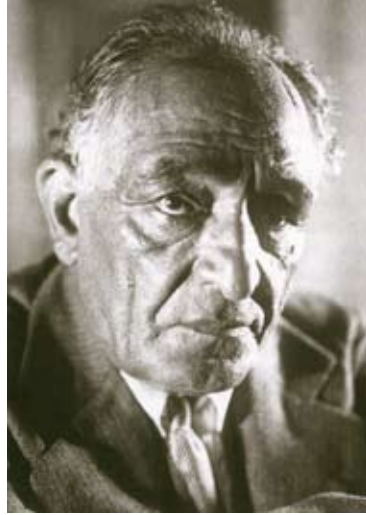
Türkçülük akımının önde gelen isimlerinden ve *Türk Yurdu* dergisinin kurucusu Yusuf Akçura (Simbirsk, Kazan 1876 – İstanbul 1935).

Türklüğe ve Türkçü fikriyata göre tali bir unsur. Ancak, Türkçülüğün ve Türk milliyetçiliğinin bu dönemdeki aldığı biçimin İslam'dan azade olduğunu asla iddia edemeyiz. İslam, Türk olmanın en temel payandası ve Türkçü düşün biçiminin mütemmim cüzüdür. Tam da bu nedenle, Türklerin mukadderatı İslamiyet'in mukadderatına bağlı ve Türklük, İslamiyet olmadan tasavvur edilmemiştir. Türk milliyetçiliğinin erken dönem Türkçü varyantında Türklük başat unsurdur. İşte, tam bu noktada ismi geçen aydınların modern ve seküler bir milliyetçi damardan beslendikleri olgusu ortaya çıkar.

1911-16 arası dönemde *Türk Jurdu* aydınları İslam'ın, Türk milli mefkûresinin teşkilini destekleyecek en önemli payanda olduğunun farkındaydılar. Zira Anadolu halkı kendisini Türklük gibi hem etnik, hem kavmi hem de irki bir seküler kimlikle tanımlamıyordu. Onlar her şeyden evvel Müslüman, ehl-i sünnettiler. Dolayısıyla temel gayeleri Türklüğün İslam'ı dışlamadığını, aksine bu iki fikriyatın birbirini tamamladığını göstermekti. Bu nedenle 1911-16 arası dönemde dergide Türklük ve İslamiyet'i birbirine telif etmeye çalışan ve İslam'ın Türk'ün dini olduğunu ısrarla vurgulayan birçok yazı kaleme alındı. Aksi takdirde, evvel emirde kendini Müslüman olarak tanımlayan Anadolu halkına seküler bir kimliği kabul ettirmek bir hayli meşakkatli olurdu. Dergide Arap etkisi ciddi biçimde eleştiriye tabi tutulmuş; bu nokta bilhassa dil konusunda bariz bir biçimde ortaya çıkmıştır. Türklüğü tanımlayan başat unsur olarak Türkçenin, Türklerin İslamiyet'e geçişiyle birlikte Arapça ve Farsça etkisiyle mahvolma derecesine geldiği dergide sürekli dile getirilmiştir.

Dergide Türklük ve İslamiyet'i birbirine telif etmeye çalışan ve İslam'ın Türk'ün dini olduğunu ısrarla vurgulayan yazarların başında modern Türk milliyetçiliğinin kurucu babası olarak kabul gören Ziya Gökalp gelir. Gökalp'in bu söylemi yine Türkçülüğü seküler anlamda bir fikriyat olarak ele alan ve İslam'ı onun vazgeçilmez

unsuru olarak değerlendiren bir yaklaşımdır. "Türkçülük aynı zamanda İslamcılıktır" derken burada iki fikriyatın eşit derecede ve ağırlıkta olduğu gibi bir anlam çıkarmak güçtür. Zira Gökalp'in bu dönemde dergide neşrettiği yazılar dikkate alındığında İslam'ın araçsal ve pragmatik bir biçimde Türkçülüğün ideolojik ve hâkim paradigma konumunu güçlendirmek adına kullanıldığını söylemek mümkündür. Şimdi şu nokta çok açık ve nettir: Türk milli kimliğinin tarihsel olarak harcında İslam her zaman vardır ve olmaya devam edecektir. Ancak bu harcın ne derece yoğun olduğu sorusu her daim bakidir.

Bunun yanında Gökalp'in kullanmış olduğu muasırlaşmak kavramı Türk siyasi hayatını etkilemeye devam etmektedir. Zaten Gökalp'in Türk milliyetçiliği anlayışı son derece modern ve Batılıdır/asridir. Ancak burada muasırlaşmaktan neyi kastettiğini doğru çözümlenmemiz gerekir. Gökalp için muasırlaşmak demek Batı'ya benzemek, Batı gibi olmak değildir. Muasırlaşmak, Batı'nın ulaştığı ilerleme düzeyine ulaşmak, Batı'ya ihtiyaç duymadan ve hatta Batı'yı aşarak ilerlemektir. Bu yaklaşımın Türk siyasi hayatının Batı'ya ve Batı modernleşmesine olan bakışını etkileyen hâkim paradigma olduğunu her daim gördük ve görmeye de devam ediyoruz. Burada asıl sorulması gereken acaba Türk düşün dünyasında Batı'ya dönük bu hâkim görüşü aşmanın yolları var mıdır sorusudur. Aslında Gökalp'in yaklaşımı son de-

rece basit bir mantığa ve akıl yürütme dayalıdır. Bu yaklaşım kabaca İslam'ın Türklükle telif edilmesi aynı zamanda onun modernizmle uyumlu hale getirilmesi anlamına gelir.

Öte yandan derginin bu dönemde İttihat ve Terakki Partisi ve Cemiyeti ile olan ilişkisi de üzerinde durulmaya değer bir konudur. Derginin Ağustos 1911 tarihinde kurulduğu sırada yayın müdürü ve aynı zamanda derginin kurucu üyesi olan Akçuraoğlu'nun İttihat ve Terakki ile olan ilişkisi ve cemiyete/partiye olan bakışı diğer *Türk Jurdu* yazarlarına göre daha mesafeli ve son derece eleştireldir. Daha ilginç olan nokta Akçuraoğlu'nun kurucularından olduğu dergiyi Cemiyet'ten uzak tutmak konusunda gösterdiği özel çabadır. Akçuraoğlu, *Türk Jurdu*'nun hiçbir siyasi örgütle ve/veya partiye anılmasını ve bağlantılandırılmasını istememiştir. Bu anlamda dergiyi olabildiğince "bağımsız" ve "özerk" bir yayın organı haline getirmek arzusunda olmuştur. Akçuraoğlu aslında İttihat ve Terakki'nin politikalarını beğenmemekte; İttihat ve Terakki'yi Türkçü politikalar üretmek yerine, Osmanlı ve İslamcı politikalar ürettiği için eleştirmektedir. Başka bir ifadeyle, İttihat ve Terakki'nin somut, siyasal ve sistematik bir milliyetçi/Türkçü programa sahip olmadığını belirtmiştir.

Türk Jurdu'nda bu dönemde Tanzimat reformlarına ilişkin olarak geliştirilen sert eleştiriler vardır. Bu sert eleştirilerin ağırlık merkezini "Batı taklitçiliği" oluşturur. Yani, aslında "Tanzimatçılık = Batı taklitçiliği" olarak kodlanır. Tanzimat reformlarının gelenekleri, milli duyguları hiçe sayarak ve yeterince sindirilmeden kestirmeci, yüzeysel bir şekilde yürütüldüğü ifade edilir. Yine o dönemde Tanzimat reformlarına yönelik en ciddi ve yoğun eleştirilerin odak noktası bu reformların Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışını geciktirdiği hususudur. Batı taklitçiliği ile özdeşleşen bu reformların Türk kavmini vatansız ve milletsiz bıraktığına inanılır. Hatta Gökalp, Tanzimat ruhunun Osmanlıcılığa da sirayet ederek Türkleri, milli tarihlerine ve dillerine

Türkçülüğü ve liberal düşünceyi savunan Ahmed Ağaoglu (Karabağ, Azerbaycan 1869 — İstanbul, 1939)

yabancılaştırdığını ifade etmiştir. Burada Yusuf Akçuraoğlu'nun Tanzimat reformlarına dönük eleştirilerinin diğer Türkçü aydınlardan daha farklı ve "özgün" olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Zira Akçuraoğlu'nun eleştirisi, Batı'daki gibi sistematik bir zihin haritasına, ideolojiye ve bu sistematik düşünceden neşet edebilecek programlı bir modernleşme projesine sahip olmadığımız noktasında yoğunlaşmıştır. Bu eleştirinin bugün de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Türk Jurdu'nda İslamiyet öncesi Türklerin tarihine yönelim, Türk milliyetçiliğinin ideolojik öncüllerinin inşasında anahtar bir rol üstlenmiştir. İslamiyet öncesi Türk tarihine yapılan bu vurgu aslında Türk tarihinin dönemlere ayrılmaya başlaması süreciyle ortaya çıkmaktadır. Bu aynı zamanda Batı'dan etkilenmiş bir yaklaşımdır. Bu vurgunun temelinde kendini Batı'ya veya Avrupa'ya kanıtlama çabası yatmaktadır. Türklüğün en eski tarihini İslamiyet'in kabulünden önceye kadar götüren bu tarih yaklaşımı Türklerin tarihini İslamiyet'le özdeşleştirerek açıklayan hem Osmanlı vakanüvisliğine hem de Avrupalı tarihçilerin Avrupa merkezli tarih tezlerine bir meydan okumadır. Dergide Türklerin, Türk ırkının İslamiyet öncesi kadim ve yüce tarihine yönelik methiyeler aslında Türklüğe kaybettiği özgüvenini ve saygınlığını yeniden kazandırmak adına yapılmıştır. Bir ırk olarak Türklük ve ona atfedilen üstün nitelikler, sonu ve sınırları olmayan bir zaman ve mekânsal uzamda sabitlenmiştir.

Türk Jurdu'nda yine bu dönem itibarıyla Avrupalı oryantalistlerin Türklerin Osmanlılardan önce büyük bir medeniyet kurduklarına, dillerinin ve tarihlerinin zenginliğine işaret eden çalışmalar, Türkçüleri Türk tarihinin "karanlıkta kalmış eski devirlerine" eğilmeye iten temel saik olmuştur. Türklerin tarihini Osmanlı tarihinden ibaret görmeyip İslam öncesi devirlere kadar götüren Türkçü tarih anlayışının ilham kaynağı, Batı'daki Türkoloji çalışmalarıdır. Bu oryantalistlerin -bilhassa Türkolog olanları-

nın- ürünlerinin popülerleştirilerek Türk kamuoyuna sunulması, uyanış döneminde Türk milliyetçiliğinin belli başlı işlerinden biri olmuştur. Son tahlilde, bu çalışmalar ideolojik arayış içinde bulunan ve yıkılış sürecinde büyük moral bozukluğu yaşayan Türk aydınlarının özgüvenine de katkıda bulunmuştur.

Türk Jurdu'nda üzerine büyük bir dikkatle durulan konulardan biri de Türklerin iktisadi durumlarının iyileştirilmesi konusudur. Bu bağlamda Parvus'un Türklerin milli iktisadını oluşturmasının gerekliliği üzerine olan yazıları son derece önemlidir. Parvus'u diğer *Türk Jurdu* yazarlarından ayıran en belirgin nokta onun iktisadi ve siyasi bağımsızlığın birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğuna ilişkin

Cumhuriyet'in kurucu elitleri tarafından da kabul görmüştür. Cumhuriyet rejiminin inşa etmeye çalıştığı tek bir etnik temele dayalı Türk modern ulus-devlet projesinin oluşturulmasında *Türk Jurdu*'nda ortaya konulan milliyetçi ideolojinin içeriğini teşkil eden birçok unsur o dönemde işlevsel bir şekilde kullanılmıştır. Bu minvalde belirgin bir düşünsel ve fikrinsel süreklilikten söz etmek mümkündür. Ancak tabii ki burada göz ardı edemeyeceğimiz kopuşlar da vardır. Özellikle Cumhuriyet elitlerinin siyasi projelerine ideolojik destek ve meşruiyet sağlamaya girişen "eski" *Türk Jurdu* aydınlarının bu yeni dönemde gerek Türkçülük ve İslamiyet gerekse de ırk ve Panturanizm ile ilgili düşüncelerinde bariz farklılıklar olmuştur. Cumhuriyet'e geçişle bir-

Türkçülük ile sonuçlanan çözüm arayışının özellikle imparatorluğun çok dinli ve çok kavimli yapısı göz önüne alındığında pek de olumlu getirileri olmadı. Bütün bir gayrimüslim nüfusun imparatorluk bünyesinden kopması veya kopartılması bağlamında konuya yaklaştığımızda bu çözüm arayışının ifrata kaçtığını söylemek mümkündür.

kaleme aldığı yazılarıdır. Parvus aslında diğer *Türk Jurdu* yazarlarından farklı olarak köylülük meselesi ile de özel olarak ilgilenmiş ve ilginç bir biçimde bir "yabancı" olarak halkın sorunlarına temas etmiştir. Hatta Türk aydınlarını Türk köylülerine gereken önemi vermedikleri için eleştirmiştir. Ve bu meseleye milli bir boyut kazandırmıştır. *Türk Jurdu*'nda yayımlanan istisnasız bütün yazılarında Avrupa'nın Osmanlı üzerindeki emperyalist hâkimiyeti eleştirmiş ve yine Osmanlı'nın askeri hezimetlerini iktisadi zaflarıyla ilişkilendirmiştir. Son olarak Parvus'un diğer yazarlardan farklı olarak *Türk Jurdu*'nda ortaya koyduğu bir diğer önemli perspektif, ekonomik ilerleme, kalkınma ve demokrasi arasında doğrudan kurduğu rabitadır.

Dergide mesai harcayan aydınların önemli bir kısmı aynı zamanda

likte Türk milliyetçiliğinin Kemalist varyantıyla karşılaştırmak bakımında örneğin şöyle bir iddiada bulunmak mümkündür: *Türk Jurdu* ekseninde ve 1911-16 arası dönem özelinde dergide yazan Türkçü aydınların laiklik anlayışının çok daha dünyevi ve seküler bir temele oturduğu ve dinin hiçbir biçimde devletin kontrolünde olmaması gerektiği yönünde fikirler öne sürdükleri görülmüştür. Bunun Kemalist Türk milliyetçiliğinin laiklik perspektifinden ciddi derecede farklılık arz ettiğini söylemek mümkündür. Derginin kendisinden ziyade Cumhuriyet elitlerinin zihin dünyasının aslında *Türk Jurdu*'nda oluşturulmaya çalışılan milliyetçi ideolojiyi etkilediğini de görüyoruz. Zira Cumhuriyet dönemindeki Türk milliyetçiliği hem Panturanizm hem de Panislamizm'i dışlamıştır. Oysaki *Türk Jurdu*'nda her iki fikriyat da ciddi ciddi benimsenmiştir.

Türk Yurdu'nda zuhur eden erken dönem Türk milliyetçiliği ile Cumhuriyet'le birlikte ortaya çıkan Kemalist Türk ulus-devlet milliyetçiliği arasında süreklilik arz eden bir diğer nokta Cumhuriyet döneminde Büyük Selçuklular devrine dair tarihsel araştırmaların hız kazanması olgusudur. Tabii burada özellikle dikkat edilmesi gereken şey İslam'ın her iki milliyetçilikte de işgal ettiği konunun benzerlik gösteren yönleridir. Şöyle ki, *Türk Yurdu* aydınları Selçuklulara kadar Türk toplumuna hâkim olan Türklük milli idealinin/ülküsünün yerini İslam mefkûresine bıraktığını; devlet politikasının artık milli değil, İslami hale geldiğini; dilin artık münhasıran Türkçe değil, Farsça ve Arapça'ya kaydığını belirterek İslam'a karşı eleştirel bir tutum takınırlar. Bu tavrın sahih anlamda seküler bir eğilim olduğunun altını çizmek gerekir. Aslında bu tarz argümanlar Türk milliyetçiliğinin laik bir zemine oturtulması çabasının ürünüdür. Cumhuriyet devrindeki milliyetçi politikaların da bu seküler damardan etkilendiğini pekâlâ iddia edebiliriz. Ancak burada yine bir rezerv koymak durumundayız. Her ne kadar dünyevi bir damardan beslenirse de Cumhuriyet dönemi Türk milliyetçiliğinin bilhassa İslam'ı devlet eliyle kontrol altına alma çabası ile birlikte düşündüğümüzde *Türk*

Yurdu'nda geliştirilmeye çalışılan erken dönem Türk milliyetçiliği fikriyatından görece daha az "seküler" olduğunu belirtmek gerekiyor. *Türk Yurdu*'nda en azından 1911-16 arası dönem itibarıyla İslam'ın bu tür bir kontrol mekanizmasıyla zapturapt altına alınması gerektiğine dair bir düşüncenin izlerinin olmadığını söyleyebiliriz.

Türk Yurdu'ndaki Türkçü münevverlerin Türkçenin Arapça ve Farsçanın etkisinden kurtulması ve saflaştırılması adına büyük efor harcamışlardır. Zira söz konusu entelektüeller için bir insana milliyetini veren kökeni veya menşei değil; onun dilidir. Son tahlilde milliyeti tayin ve ifade eden olgunun dil olduğu kanaatine varmışlardır. Bu noktada seküler/dünyevi bir unsur olarak Türkçeye bu derece hayati önem vermelerinin Türk milliyetçiliğinin modern ve seküler damarına işaret etmesi bakımından altı çizilmelidir. Türkçeye atfedilen kutsallık esasında bir Türk'ün benliğini, düşüncesini, duygusunu, beşeri ve ruhi simasını teşkil eden hususlardaki etkisinin büyüklüğü noktasında belirir. Zira *Türk Yurdu* dergisinde mesai harcayan aydınlara göre Türkçenin bizzatı kendisi hakikatte insandır ve dil insanları aralarında birleştirebilecek rabıtların en kuvvetlisidir.

Cumhuriyet döneminde de bu vakianın yansımalarına özellikle Kemalist rejimin gücünü konsolide ettiği ve toplumda İslam'ın nüfuzunu kırmak amacıyla öz Türkçenin kullanılmasının dolaşıma sokulduğu 1920'lerin sonu ve 30'lu yılların başlangıcı olan dönemde şahitlik ediyoruz. Bu bağlamda Latin alfabesinin kabulü bir anlamda milattır. Cumhuriyetçi elitler *Türk Yurdu*'nun bıraktığı yerden devam etmişlerdir aslında. Zira *Türk Yurdu*'na 1911-16 arası dönemde katkıda bulunan birçok aydın, Kemalist rejimin kurucu ideolojisine meşruyet sağlamak adına kayda değer katkılar sağlamışlardır.

Türk milliyetçiliği fikrinin oluşturulması, sistematikleştirilmesi ve yaygınlık kazanmasında çok önemli bir rol oynayan *Türk Yurdu* dergisi ve bu dergide mesai harcayan Türkçü entelijansyanın ortaya koyduğu fikriyat bize, Türk milli kimliğinin nasıl kurulduğu sorusunu bir kez daha hatırlatmıştır. Çünkü "Türk' bir doğal element gibi tanımlanamaz, kendini 'Türk' olarak algılaması/kurması ölçüsünde 'Türk' olur; milli devlet, o 'saf' Türklere de Türklük öğretmek ve bunun için öğretilecek o Türklüğün içeriğini tasarlamak durumundadır."¹¹

ÜMİT KURT

CLARK ÜNİVERSİTESİ, TARİH BÖLÜMÜ

DİPNOTLAR

- 1 Nizam Önen, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye'de Turanlık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 95-96.
- 2 Yusuf Akçuraoğlu'na göre, Osmanlı Devleti'nde kültürel Türkçülüğün ilk teşkilatı Türk Derneği Cemiyeti ve ilk Türkçü dergi de *Türk Derneği* dergisidir. Bkz. Yusuf Akçuraoğlu, *Türkçülüğün Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s. 175. Derneğin Nizamnamesi'nin ikinci maddesine göre Türk Derneği Cemiyeti'nin maksadı "Türk diye anılan bütün kavimlerin mâzi ve haldeki âsar, ef'âl, ahvâl ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin âsar-ı atikasını, târihini, lisânlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnolojyasını, ahvâl-i içtimâiyyesi ve medeniyet-i hâzıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp tarıştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını ona göre tetkik etmektir." Bkz. Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlet'e Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 35.
- 3 Türk Yurdu Cemiyeti'nin kuruluşu ile ilgili aşağıda daha detaylı bilgi verilecektir.
- 4 Akçuraoğlu Türk Ocağı'nın resmi kuruluş tarihini, 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) olarak gösterir. Bu tarih aynı zamanda ocağın Esas Nizamnamesi'nin birinci maddesinde gösterilmiştir. Bkz. Yusuf Akçuraoğlu, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri: 1928 Yazıları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 169. Ocağın Nizamnamesi'nin ikinci maddesine göre kuruluş maksadı "akvâm-ı İslâmiyyenin bir rûkn-ü mühimmi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimâi, iktisadi seviyelerinin terâkî ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır." Bkz. Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlet'e Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, s. 100.
- 5 İl. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte zuhur eden görelî özerklik ortamı içinde kurulan bu örgütlenmeler, Yusuf Akçuraoğlu'nun deyişiyle "Türkçülükte teşkilatlanma devresi"nin ürünüdürler. Yusuf Akçuraoğlu, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri: 1928 Yazıları*, s. 188. Yusuf Akçuraoğlu, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 164. Bahsi geçen örgütlerin teşkilatlanma nizamnameleri için bkz. Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlet'e Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, s. 15-35; s. 100-105.
- 6 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s. 415. *İsmâil Hâmi Dânişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1955, s. 387.
- 7 Cemiyetin kuruluşu ve kurucular için bkz. Yusuf Akçuraoğlu, *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri 1928 Yazıları*, s. 92. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 1*, s. 415-416.
- 8 Fethi Tevetoğlu, *Mehmed Emin Yurdakul*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 24. Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri 1928 Yazıları*, s. 192.
- 9 *Türk Yurdu* yayın programı için bkz. Yusuf Akçuraoğlu, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri*, s. 234-235.
- 10 Yusuf Akçura, *Türk Yılı 1928*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s. 437-439. M. F. Togay, *Yusufluk Akçura ve Eserleri*, Zaman Kitapevi, İstanbul, 1944, s. 61. İlginç bir biçimde derginin bu son derece sarı ve kapsamlı olan programı *Türk Yurdu*'nun mevcut ciltlerinde neşredilmemiştir. Onun yerine derginin ilk sayısında, daha kaçamak, soyut ve ayrıntılandırılmamış bir metin bulunmaktadır: "Türklüğe hizmet etmek, Türklere faide dokundurmak istiyoruz. Maksadımız, işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın münderecâtı göstereceğinden, mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun!" "Maksat ve Meslek", 1 |1|/1: 11, 30 Kasım 1911.
- 11 Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık*, s. 14.